

บทความวิจัย

ประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุไทย
ในภาคใต้*

พัชรี คมจักรพันธ์** วรรณ จันทร์สว่าง***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของ ฮัสเซล (Husserl) เพื่ออธิบายประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุในภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในจังหวัดสงขลาโดยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 17 ราย เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth-interview) รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) วิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนของ โคลัยซ์ซี (Colaizzi, 1978) ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ 1) การให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการให้ความหมายในเชิงลบ โดยอธิบายความหมายของการอยู่อาศัยในลักษณะเช่นนี้ว่า เป็นชีวิตลำเค็ญ การเลี้ยงสองต่อ และไม่มีใครดี ไม่มีใครรู้จักบุญคุณ ทั้งนี้มีบางส่วนที่ให้ความหมายในเชิงบวกว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชีวิตไม่เงิบเหงา 2) สาเหตุหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อาศัยในลักษณะนี้ เนื่องจาก การที่บุตรแยกครอบครัวไป โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาครอบครัว และปัญหาส่วนตัวของบุตรและบุตรมีภาระ และไม่มีคนเลี้ยงหลาน 3) การทำหน้าที่ของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การเลี้ยงดูหลานเท่าที่ทำได้ การหารายได้เพื่อความอยู่รอด และการจัดการภายในบ้านอย่างลงตัว 4) กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมทางสังคมเนื่องจากมีภาระที่ต้องทำ ทั้งการงานอาชีพ และการเลี้ยงดูหลาน 5) ความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น มีความรู้สึกทั้งในส่วนที่ดี และไม่ดี และความรู้สึกดังกล่าว อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ ขึ้นกับสภาวะการณ์ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ เป็นชีวิตที่ลำบาก มีทั้งสุข ทั้งทุกข์ และ อ่อนแอ มีความสุข และ 6) สิ่งเกื้อหนุนในการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ประกอบด้วย แรงใจภายในตนเองที่เกิดขึ้นจากการได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกภายในครอบครัว และแรงหนุนจากเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง โดยการได้รับความช่วยเหลือในการดำรงชีวิต

* ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปี 2554 จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

*** รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยยืนยันถึงคุณภาพชีวิตที่ไม่ค่อยดีของผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ดูแลหลานตามลำพังในครัวเรือนข้ามรุ่น และความจำเป็นของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ที่ต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน และสังคม โดยองค์กรการปกครองระดับท้องถิ่น ควรมีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบาย เพื่อกำหนดแนวทางในการเพิ่มโอกาสและการสร้างงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในชุมชน รวมถึง ควรจัดให้มีศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน มีอาสาสมัคร หรือแกนนำผู้ดูแลผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้ให้การดูแล หรือให้คำปรึกษา โดยให้บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหา หรือมีภาวะฉุกเฉินเกี่ยวกับการดำรงชีพ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้เพื่อการเยี่ยมผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ: ประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น; ปรากฏการณ์วิทยา; ผู้สูงอายุภาคใต้

ความเป็นมาของปัญหา

สังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึง การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสังคม ทั้งในด้านโครงสร้าง ขนาด และรูปแบบการอยู่อาศัย ตลอดจน ความสัมพันธ์ ค่านิยม ความคิด พฤติกรรม และวิถีชีวิตของบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะรูปแบบของการอยู่อาศัยมีหลากหลายมากขึ้น โดยหนึ่งในรูปแบบการอยู่อาศัยในครอบครัวที่เกิดขึ้นใหม่คือ ครัวเรือนข้ามรุ่น ที่มีเฉพาะ ปู่ย่า/ตายาย อยู่กับหลานในวัยเด็ก การอยู่อาศัยในครอบครัวรูปแบบใหม่นี้มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นมากในปัจจุบัน (ชาย, 2552) โดยพบว่า รูปแบบของการอยู่อาศัยในลักษณะดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 2.7 ในปี 2546 เป็น ร้อยละ 3.1 ในปี 2550 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551) ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมในปัจจุบัน เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัวแตกแยก การมีบุตรเพิ่มขึ้น ปัญหายาเสพติด (จันทร์ฉาย, 2552) รวมถึง การย้ายถิ่นของแรงงานวัยหนุ่มสาวเพื่อประกอบอาชีพในเขตพื้นที่ที่มีความเจริญ ทำให้สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ต้องอยู่เพียงลำพัง แรงงานดังกล่าวเมื่อมีครอบครัวและมีบุตรโดยยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับภาวะค่าครองชีพที่สูง ก็จะต้องส่งบุตรไปให้ปู่ย่า ตายายช่วยเหลือเลี้ยงดู จึงเป็นที่คาดการณ์กันว่า รูปแบบของครัวเรือนข้ามรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยของครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวแบบครัวเรือนข้ามรุ่นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบอย่างมากต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนที่ตั้งคาดหวังของครอบครัว มีการศึกษาในต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้สูงอายุต้องมารับบทบาทแทนพ่อแม่ให้แก่หลานพบว่า มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุใน 4 ด้านหลักคือ 1) วิถีชีวิต เช่น มีความเหนื่อยล้าทางกายมากขึ้น มีเวลาสำหรับตัวเองและเวลาทำสิ่งอื่นๆ น้อยลง 2) ความสัมพันธ์กับเพื่อน 3) ความสัมพันธ์ต่อครอบครัว และ 4) ความสัมพันธ์ต่อคู่ครอง (Jendreck, 1993) สำหรับในประเทศไทย จากการศึกษาผลกระทบต่อผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานตามลำพัง พบว่า ผู้สูงอายุประสบปัญหาในหลายด้าน อาทิ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ (จันทร์ฉาย, 2552) โดย ด้านร่างกายพบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเกี่ยวกับภาวะสุขภาพที่เสื่อมถอย อาทิเช่น โรคเกี่ยวกับระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ มีความเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่างๆ เช่น ข้อเสื่อม ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ปวดหลัง ภาวะหัวใจเต้นผิดปกติและอื่นๆ ด้านจิตใจ พบว่ามีความทุกข์ใจและมีความวิตกกังวล นอกจากนั้น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจในผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแล

หลานตามลำพังพบว่า ไม่สามารถหาค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากไม่มีอาชีพ และขาดการส่งเสริมจากบุตร และพบว่า ผู้สูงอายุมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อให้เข้ากับการเลี้ยงดูเด็กในหลายด้าน เช่น ด้านการทำงาน ด้านภาระกิจการเลี้ยงดู และด้านค่าใช้จ่าย (จันทร์นัย, 2552) ดังนั้น ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงอยู่ในภาวะเสี่ยงและจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมที่สำคัญของยุทธศาสตร์การสร้างสุขภาพของครอบครัว ภายใต้นโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556 คือ การส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวตระหนัก ในความสำคัญของการมีสุขภาพองค์รวมตลอดช่วงชีวิต ให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี มีคุณภาพทางอารมณ์ มีการปรับตัวตามวัยและสภาวะสังคม (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550)

ภาคใต้ของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึง มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ในอัตราส่วนและทิศทางที่ใกล้เคียงเมื่อเปรียบเทียบกับระดับประเทศ กล่าวคือ ประชากรวัยเด็กมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ประชากรสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทำให้โครงสร้างของประชากรได้เปลี่ยนเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” ถึงแม้จะไม่มีข้อมูลการอยู่อาศัยแบบครัวเรือนข้ามรุ่นที่ระบุเป็นรายภาค แต่แนวโน้มการอยู่อาศัยดังกล่าวในภาพรวมของประเทศได้สูงเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงอายุที่เลี้ยงดูหลานโดยลำพังที่อยู่อาศัยในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย จึงเป็นกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยสนใจที่จะดำเนินงานวิจัยเพื่อศึกษาถึงประสบการณ์ การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุไทยในภาคใต้ ผลการศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการวางแผน การส่งเสริมทักษะชีวิตในการปรับตัวของผู้สูงอายุ หาแนวทางการส่งเสริมหรือดูแลผู้สูงอายุที่มีภาระเลี้ยงดูหลานในครัวเรือนข้ามรุ่นในภาคใต้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่า นอกจากนี้ ผลการวิจัยจะทำให้ทราบข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการศึกษา รวมถึง การทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดความผาสุกในชีวิตและความมั่นคงในครอบครัว อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุไทยในภาคใต้

คำถามการวิจัย

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่นในภาคใต้ มีประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นอย่างไร

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุไทยของผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีภูมิลำเนาในภาคใต้ ไม่จำกัดเพศ ฐานะ ศาสนา และระดับการศึกษา โดยศึกษาในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ที่อยู่อาศัยกับหลานวัยเด็กที่อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 2 - 12 ปี ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป โดยไม่มีบุตรหรือบุคคลอื่นในวัยผู้ใหญ่อยู่ร่วมด้วย และมีการอยู่อาศัยในลักษณะเช่นนี้มาไม่น้อยกว่า 1 ปี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ การให้ความหมายของ “การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น” ตามการรับรู้ของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดครัวเรือนข้ามรุ่น โดยมีการทบทวนองค์ความรู้ใน 2 ด้าน ได้แก่ แนวคิดระเบียบวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา และแนวคิดครัวเรือนข้ามรุ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแนวคำถาม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุม ตามการรับรู้ ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด ครบคลุม และถูกต้อง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ที่มีภูมิลำเนาอยู่ ในภาคใต้ ไม่จำกัด เพศ ฐานะ ศาสนา และระดับการศึกษา และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ หลานหรือบุคคล ที่ผู้สูงอายุเลี้ยงดูที่อยู่อาศัยร่วมกัน และเพื่อนบ้านหรือบุคคลที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุ การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากประชากรดังกล่าว จำนวน 17 คน โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ดังนี้คือ 1) สามารถพูดสื่อสารเข้าใจได้โดยใช้ภาษาไทย 2) มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ 3) เต็มใจและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล 4) อาศัยอยู่ในครอบครัวที่ สมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยผู้สูงอายุตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป และหลานวัยเด็กที่อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 2 - 12 ปี ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป โดยไม่มีบุตรหรือบุคคลอื่นในวัยผู้ใหญ่อยู่ร่วมด้วย และอยู่ในครอบครัวลักษณะดังกล่าว มาไม่น้อยกว่า 1 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป แบบประเมินการทำกิจวัตร ประจำวันของผู้สูงอายุ และแนวคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลจะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth-interview) รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยใช้แนวคำถามเป็นแนวทางดำเนินการ แต่คำถามและลำดับคำถามสามารถ ยืดหยุ่นได้ โดยแนวคำถามประกอบไปด้วยคำถามหลัก ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด เช่น อยากให้ท่านเล่า ให้ฟังว่า ชีวิตตอนนี้ต่างกับเมื่อก่อน (ก่อนที่จะไม่ได้เลี้ยงหลาน) อย่างไรบ้าง? ทำไมท่านจึงต้องมาเลี้ยง หลานเพียงลำพัง? ท่านรู้สึกอย่างไรต่อการที่ต้องอยู่กันลำพังกับหลาน? ท่านมีหน้าที่ความรับผิดชอบเลี้ยง ดูหลานอย่างไรบ้าง? โดยขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเทป จากนั้นผู้วิจัยใช้คำถามเพื่อขยายความเจาะลึก ไปในแต่ละประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลตอบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มี ส่วนร่วม โดยการสังเกตสถานการณ์ ขณะเยี่ยมบ้านและสัมภาษณ์ รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมการแสดงออก ต่างๆ สีหน้า ท่าทาง การปฏิบัติตัว และสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้สูงอายุ เพื่อตรวจสอบความตรงกันของข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แนวคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยและคณะได้ พัฒนาขึ้น ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาลผู้สูงอายุ และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหา แนวคำถาม ความสอดคล้อง

กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ความถูกต้อง ความครอบคลุม ความเหมาะสมของแนวคำถาม และนำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นนำไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุที่มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ก่อนนำไปใช้จริง

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อโครงการวิจัยผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการประเมินงานวิจัยด้านจริยธรรม คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์แล้ว ผู้วิจัยทำการพิทักษ์สิทธิผู้ป่วยทุกราย โดยการแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยความยินยอมของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยให้อิสระในการเข้าร่วมและถอนตัวออกจากการศึกษาวิจัย โดยจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง ไม่รบกวนการทำงานหรือกิจวัตรประจำวัน และในขณะสัมภาษณ์หากกลุ่มตัวอย่างมีกิจธุระ ผู้วิจัยยินดีที่จะหยุดการสัมภาษณ์ครั้งนั้น ในขั้นตอนการจดบันทึกหรือการใช้เทปบันทึกข้อมูล ต้องได้รับการอนุญาตจากกลุ่มตัวอย่างก่อน และข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างจะถูกเก็บเป็นความลับ ประเด็นการนำเสนอใดที่อาจก่อความเสียหายให้กับกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยไม่นำเสนอหรือจัดหารูปแบบการนำเสนอที่ดีที่ไม่กระทบหรือก่อให้เกิดความเสียหายใดๆ กับกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง และเทปบันทึกการสัมภาษณ์จะถูกทำลายเมื่องานวิจัยเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยติดต่อหัวหน้าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ประธานชมรมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในจังหวัดสงขลา และจังหวัดใกล้เคียง โดยพิจารณาจากความสะดวกปลอดภัยในการคมนาคม เพื่อผู้วิจัยสามารถติดตามสัมภาษณ์และสังเกตได้โดยสะดวก รวมถึง พิจารณาจากความหลากหลายของพื้นที่ ทั้งเป็นพื้นที่ในเขตเมืองและชนบท ที่มีบริบทของความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนลักษณะความเป็นอยู่ของคนในภาคใต้ รวมถึง พิจารณาคัดเลือกครอบครัวที่จะศึกษาโดยคำนึงถึงความหลากหลายของตัวแปรต่างๆ เช่น เพศของผู้สูงอายุ เพศของเด็ก อายุของผู้สูงอายุ และอายุของเด็กจำนวนของผู้สูงอายุ และจำนวนของเด็กที่อาศัยในครอบครัว เศรษฐฐานะ ระดับการศึกษา ศาสนา รวมถึงระยะเวลาการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่บ้านของผู้สูงอายุ โดยดูจังหวะเวลาสัมภาษณ์ในช่วงที่ผู้สูงอายุปลอดจากภาระงานประจำ ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งๆ ใช้ประมาณ 30-60 นาที และจำนวนครั้งของการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุแต่ละราย พิจารณาจากลักษณะของข้อมูลที่อ้อมตัว หรือความพร้อมของกลุ่มตัวอย่างเป็นสำคัญ เมื่อผู้วิจัยได้พบหลาน หรือบุคคลที่ผู้สูงอายุเล็งดูที่อยู่อาศัยร่วมกัน และเพื่อนบ้านหรือบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูหลาน และการใช้ชีวิตโดยทั่วไปเพื่อตรวจสอบความตรงกันของข้อมูล

การตรวจสอบความตรงของข้อมูล

1. ตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์และบันทึกสิ่งที่ได้จากการศึกษาสภาพความเป็นจริง และผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเองทุกขั้นตอน โดยปรึกษากับอาจารย์ผู้มีประสบการณ์เชี่ยวชาญในการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ตรวจสอบความถูกต้องของภาษา โดยให้ผู้ร่วมวิจัยช่วยทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ เนื่องจากผู้วิจัยหลักไม่สามารถพูดภาษาท้องถิ่นทางภาคใต้ได้ จึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเรื่องภาษาได้

การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่ต่างกัน (data triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งที่ได้ข้อมูลมา ทั้งแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคล ว่าถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล ข้อมูลที่ได้มาจะต่างกันหรือไม่ เช่น ในกรณีพบหลานของผู้สูงอายุ จะสอบถามเพื่อตรวจสอบข้อมูล ถ้าพบประเด็นที่ขัดแย้งผู้วิจัยจะซักถามเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลจากระเบียบวิธีวิจัยที่ต่างกัน (methodological triangulation) โดยทำการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างขณะทำการสัมภาษณ์ โดยสังเกตทั้งสีหน้า ท่าทาง พฤติกรรม การแสดงออก การมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป เพื่อตรวจสอบความตรงกันของข้อมูล และเป็นสื่อที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้สูงอายุมากขึ้น และใช้วิธีการสอบถามโดยใช้คำถามเดิมซ้ำ เพื่อตรวจสอบความตรงกันในคำตอบที่ได้รับในครั้งแรก รวมทั้งการให้กลุ่มตัวอย่างได้ยืนยันความหมายของข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ของผู้วิจัยแล้วว่ามีความถูกต้องพ้องกับข้อมูลเบื้องต้นหรือไม่ (informant checking) (Holloway & Wheeler, 1996)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลส่วนบุคคล และ ข้อมูลประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะการอยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistic) โดยคำนวณหาร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. ข้อมูลประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ถอดรหัสข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยถอดคำต่อคำ ผู้วิจัยเปิดเทปที่บันทึกไว้หลังการสัมภาษณ์แล้วตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลเหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยเปรียบเทียบกับบทสัมภาษณ์ฉบับเต็มแล้วนำข้อมูลที่ไดมารวบรวม จัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาสรุปหาใจความสำคัญ โดยตีความหมายและแยกแยะข้อมูลที่มีความหมายเดียวอยู่ในแนวเรื่องเดียวกัน การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ (สุภางค์, 2550)

2.1 การเก็บแฟ้ม (establishing files) เป็นการแยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูล ที่มีลักษณะเชิงบรรยายที่ได้จากการสัมภาษณ์

2.2 การลงรหัสข้อมูล (coding the data) นำข้อมูลที่ไดมารวบรวมรหัสหมวดหมู่ของข้อมูล นำรหัสข้อมูลที่ไดไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ตรวจสอบความตรงกันของการลงรหัส

2.3 แยกประเภท หรือหมวดหมู่ของข้อมูล (categorizing or grouping text units) โดยการนำรหัสข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่มารวบรวมจัดหมวดหมู่ แยกประเภท

2.4 สร้างหรือพัฒนาแนวเรื่อง (developing themes) เมื่อได้ข้อมูลที่จัดประเภทและหมวดหมู่แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นแนวเรื่องต่อไป

2.5 แก้ไขโครงร่างและแนวเรื่อง (refining emerging themes and proposition) ในขั้นตอนนี้ ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) โดยการนำเอาข้อมูลตีความสร้างเป็นแนวเรื่องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแนวเรื่องและแก้ไขให้ชัดเจน แล้วสรุปเป็นผลของการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นในภาคใต้ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรยายและอธิบายถึงประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตจังหวัดสงขลา การเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ในช่วงระหว่างเดือน มีนาคม-ตุลาคม 2555 จำนวนผู้ให้ข้อมูล 17 คนจาก 11 ครัวเรือน ผลการวิจัยนำเสนอเป็น 2 ประเด็นดังนี้คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะการอยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะการอยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้น จำนวน 17 ราย อายุตั้งแต่ 60 - 90 ปี อายุเฉลี่ย 65.05 ปี เป็นเพศชาย 11 ราย เพศหญิง 6 ราย สถานภาพสมรสคู่ จำนวน 12 ราย และหม้ายเนื่องจากคู่สมรสเสียชีวิต จำนวน 5 ราย ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ ทำสวน (35.2%) รองลงมาคือ รับจ้าง และไม่มียาชีพในจำนวนที่เท่ากัน (23.5%) มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา (88.2%) สถานภาพสมรสคู่ (70.5%) ความสัมพันธ์กับเด็กเป็นตา/ยาย-หลาน (52.9%) และมีภาวะสุขภาพอยู่ในระดับดี (58.8%)

ลักษณะการอยู่อาศัย พบว่า หัวหน้ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (54.5%) เป็นการอยู่อาศัยที่ผู้สูงอายุ 1 คน อยู่กับเด็ก มากกว่า 1 คน (45.4%) พื้นที่อยู่อาศัยในเขตชนบท (72.7%) และครอบครัวมีรายได้พอเพียงในการอยู่อาศัยแต่ไม่มีเหลือเก็บ (45.4%)

ส่วนที่ 2 ประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น

จากการศึกษาประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 17 ราย สามารถสรุปข้อค้นพบได้เป็น 6 ประเด็น คือ 1) การให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น 2) สาเหตุของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น 3) การทำหน้าที่ของผู้สูงอายุ 4) กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ 5) ความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น และ 6) สิ่งเกื้อหนุนในการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น

1. ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการให้ความหมายในเชิงลบ เป็นชีวิตลำเค็ญ เลี้ยงสองต่อ ไม่มีใครดี ไม่มีใครรู้จักบุญคุณ และมีบางส่วนที่ให้ความหมายในเชิงบวกว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชีวิตไม่เจียบเหว้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ชีวิตลำเค็ญ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นว่าเป็นการใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ยากจน มองไม่เห็นหนทางที่จะรอดพ้น และมีชีวิตอยู่ไปวันๆ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล

“ตอนแรกๆ นั้นเลี้ยงหลานนั้น เอาลูกเลี้ยงที่พาลงนั้นมาให้เฝ้าไว้ในบ้าน ใช้นุ้ยนั้น ไปฝากไว้ไปหาขี้ยำนั่น มันเที่ยวเดินกินตามปายางแหละ แต่แรกขี้ย้างโล่ห้าบาทนั้น ลูก บอกว่า ทุเรศอย่างแรง.....

โ้ยล่ำบากลูกเอ๊ย แต่ก่อนน้ำตาพลัดแหละ นอนกลางคืน เบี้ยม่ายสักบาทหนึ่ง ซ้อนนมให้หลาน แคร่ ก็
พริษฐ์ฝากเค้า (แบกหลานไว้ ไม่กล้าไปฝากคนอื่น) ไปหาซั๊ยมาซ้อนนม....ล่ำบากอย่างแรง”

(หญิง-68-มีโรคเรื้อรัง-ชนบท)

เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 ที่บอกว่า

“ผ่านอุปสรรคมาได้เหมือนในละครชีวิต....บอกว่า...เฮ้ ความล่ำบากนี้ไม่กลัว บอกกับคนนั้น
ถ้าร้ายขึ้นแล้วไม่รู้จะทำตัวยังไงยายว่านี่ (หัวเราะ) แบบล่ำบากนี้มันเจอมากกก ลูก ชีวิตเรานี้จะกิน
ไม่มีจะกิน....บอก คุณยายอ้อมแล้ว ลูกกินก่อน....เมื่อก่อนพี่น้องก็ไม่นับหน้า เขากลัวจะยืมดังค์....ถ้าให้
ไปข้างพี่น้อง ไปข้างชาวบ้านดีกว่า...”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

1.2 เลี้ยงสองต่อ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นว่าเป็น
การเลี้ยงดูทั้งลูกและหลาน และกลับมาทำหน้าที่แม่อีกครั้ง

“ก็พ่อแม่เค้าเคยทิ้งไปแล้ว แก้ว (หลาน: นามสมมุติ) นั้น แม่เค้าก็ทิ้งไปไม่ได้ซักปีทีละ ทิ้ง
ไป....ก็บ้านี้แหละเลี้ยง เลี้ยงสองต่อและ....แล้วก็เลี้ยง เลี้ยงแก้ว (หลาน: นามสมมุติ) กับ แหวน
(หลาน: นามสมมุติ) มา จนโต แล้วก็มาเลี้ยงลูกของแก้ว (หลาน: นามสมมุติ) อีกที”

(หญิง-62-สุขภาพดี-ชนบท)

นอกจากนั้น ผู้ให้ข้อมูลยังเพิ่มเติมว่า ได้กลับมาทำหน้าที่แม่อีกครั้ง ดังผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 ราย
บอกว่า

“ก็เมื่อก่อนอยู่กันสองคนตายายก็อยู่หากินกันก็อกแก็ก สองคนนั้นแหละ พอได้เค้ามา ตาก็ต้อง
ไปกรีดขางคนเดียวแล้วก็กลับมาซื่อน้ำยาง ต้องเลี้ยงหลาน เหมือนแม่นั้นแหละ เหมือนแม่”

(หญิง-60-สุขภาพดี-ชนบท)

1.3 ไม่มีใครดี ไม่มีใครรู้จักบุญคุณ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในครัวเรือน
ข้ามรุ่นว่าไม่มีใครดีด้วย มีแต่มาเอา ไม่รู้จักบุญคุณ โดยอธิบายว่า เกิดจากการเลี้ยงที่ไม่ดีของตนเอง

“ไม่ล่ำบากเรื่องการเลี้ยง แต่เลี้ยงไม่ดี ม่ายใครดีซักคน ไม่เคยนึกที่ป่าเคยเลี้ยง ตอนนั้นติดเรือนจำ
บ้ายังเสียใจทุกวัน ทุกเดือนป่าจะต้องไปเยี่ยม หก เจ็ดร้อย แปดร้อย พัน ค่ำรถไม่คิด พอกลับมาไม่เคย
คิดเลย เท้าแต่มาเอา มาเอา วันนั้นหลอกให้ป่าไปซื้อรถให้ สีหมื่นหก นี่ป่าก็เสียใจทุกวันนี้ มันไม่เคย
นึกเลย มันไม่เคยดูคำดูดี นี่จะมาถาม ย่าจะกินอะไรมัย ไม่เคยเลย นี่ จะยีสับห่าปีแล้ว.....แหวน (หลาน:
นามสมมุติ) ก็ไม่ ไม่รู้สา ไม่รู้จักบุญคุณ นี่พูดถึงป่าก็เสียใจว่าเลี้ยง เลี้ยงให้ดี.....มันเทียว มันเกร แหวน
(หลาน: นามสมมุติ) ก็ส่งไปเรียน ไปเที่ยวกับผู้ชาย นั้นแหละเลี้ยงไม่ดี”

(หญิง-62-สุขภาพดี-ชนบท)

เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่บอกว่า

“กลัวแล้ว นิป่า กลัว กลัว สดท้ายแล้วนิ ไม่ใครดีซักคน ไม่เลี้ยงให้ใครแล้ว”

(หญิง-60-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

1.4 ชีวิตไม่เรียบง่าย มีคนให้ดูแล นอกจากการให้ความหมายในทางลบแล้ว ผู้ให้ข้อมูลบางส่วน
ยังให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นในเชิงบวกว่า ทำให้ชีวิตไม่เรียบง่ายเหมือนแต่ก่อน
ดังเช่น

“เรายังมีหลานและได้ดูแลอะไรเค้า ไม่ได้คิดว่าเป็นภาระ หรืออะไร ก็มีความสุข อะไรละคะ บางที่แทนที่เรา อยู่เงียบ ดูกันอยู่สองคน มีหลานก็ได้ อยู่ดูแลหลาน มีเสียงอะไรบ้าง มีความสุขได้รู้สึกว่าได้ทำอะไรมั่ง มันบอกไม่ถูกนะ การที่อยู่สองคนแล้วมันเงียบเหงา แทนที่จะนั่งดูกันสองคน เออ ได้หันไปดูเค้ามั่ง ได้ออกเสียงบ้าง แบบนี้ ไป ไป อาบน้ำได้แล้ว ถึงเวลาก็นอน แบบนี้ ไม่ได้คิดว่ามีภาระ หรืออะไร เพราะมันไม่ได้สร้างความยุ่งยากหรืออะไร”

(หญิง-68-สุขภาพดี-ชนบท)

2. ผู้สูงอายุได้ระบุสาเหตุของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นแตกต่างกัน โดยพบว่า สาเหตุหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อาศัยในลักษณะนี้เนื่องจากการที่บุตรแยกครอบครัวไป และบุตรมีภาระและไม่มีคนเลี้ยงหลาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ปัญหาด้านครอบครัวของบุตร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 ใน 17 คน ระบุว่า สาเหตุหลักที่ทำให้ตนเองต้องอยู่อาศัยในลักษณะครัวเรือนข้ามรุ่น จากการที่บุตรต้องแยกทางกับคู่สมรส ทำให้หาผู้รับผิดชอบดูแลบุตรของตนเองไม่ได้

1) บางรายต้องอยู่ดูแลหลานตั้งแต่แรกเกิดโดยพ่อแม่ทิ้งเอาไว้

“แม่เขาไม่เอา เขาเอามาทิ้งไว้นั้น เกิดมาจากเซียงใหม่แล้วก็เอามาทิ้งให้ยาย มาตั้งทิ้งไว้เลย ไม่เชื่อไปตามใครเขาพูดได้ เดี่ยวจะว่ายายโกหก....มันเคยมามียามดูนะ”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

“เค้าทะเลาะกัน เค้าอยู่ที่บ้าน ปลุกบ้านให้เค้าอยู่ต่างหาก เขาบอกไม่เอา เค้าเลี้ยงไม่ได้ เค้าไม่เอาแล้ว เค้าไม่เอาแล้ว เค้าไม่ดูดีดูดำแล้ว เค้าไม่เอาแล้ว เค้าว่า แม่เค้าไม่ว่าอะไร แต่ตากับยายเค้าไม่เอา เราก็ต้องเอาแหละ หาม่ายใครเอาแล้วนี่”

(หญิง-68-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

2) บางรายไปรับหลานมาอยู่กับตนเอง เนื่องจากสาเหตุที่พ่อแม่แยกทางกัน

“พอเกิดมาได้ 2 เดือน ก็พ่อแม่ยังอยู่ด้วยกัน พอที่หลังพ่อก็ทิ้งไป แล้วเหลือแต่แม่ แม่อยู่ได้ 4 เดือนก็ได้ผัวแขก ก็ทิ้งไป ก็เลยไปเอา นาว (หลาน: นามสมมุติ) มาอยู่ด้วย”

(ชาย-64-ทุพพลภาพ-ชนบท)

3) บุตรถูกจับเป็นผู้ต้องขังจากปัญหาเสพติด ทำให้ไม่สามารถรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรของตนเองได้ และต้องนำมาให้ผู้สูงอายุดูแล ดังผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้อธิบายว่า

“พอไปอยู่เรือนจำคดียาเสพติด ที่หลังแม่เค้าไปได้แฟนใหม่....พอดีพ่อเค้าไปอยู่เรือนจำ ถูกจับถึงก็ต้องเลี้ยง”

(หญิง-62-สุขภาพดี-ชนบท)

2.2 บุตรมีภาระและไม่มีคนเลี้ยงหลาน โดยมีสาเหตุมาจากการหน้าที่การงาน รวมถึง การเสียชีวิตของพ่อและแม่

“มันไม่ใครเลี้ยง ไม่มีใครอยู่บ้านกลางวัน เพราะว่ามันเขาก็ไม่ว่าง แบบว่าไปทำงานนั้น หกโมงเช้า เลยไม่มีใครดูก็เลยพามามันเสีย”

(หญิง-56-สุขภาพดี-เมือง/กึ่งเมือง)

“พ่อเขาเสีย น้องแทน (หลาน: นามสมมุติ) ได้สองปี อีกปี แม่ก็เสีย ก็ไม่รู้จะอยู่กับยังงัย ก็ต้องพากันมาที่นี่.....ม่ายแต่ตอนนั้นน้องแทน (หลาน: นามสมมุติ) เกิดแล้วหรือ แม่เค้าถึงเสีย ก็พาไปหา

หมอยู่ตามนัดทุกครั้งนั้นแหละแต่ไม่มีอะไร”

(หญิง-58-มีโรคเรื้อรัง-ชนบท)

3. การทำหน้าที่ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น มีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย นอกจากหน้าที่หลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัวให้สุขสบายและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านแล้ว ผู้สูงอายุยังมีบทบาทที่สำคัญคือ การอบรมเลี้ยงดูหลานแทนบิดามารดาและอาจต้องมีภาระในการหารายได้เพิ่มมาให้กับครอบครัว ทั้งนี้ จากข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถจำแนกออกเป็นการทำหน้าที่ของผู้สูงอายุในครัวเรือนข้ามรุ่น คือ 1) เลี้ยงดูหลานเท่าที่ทำได้ 2) หารายได้เพื่อความอยู่รอด 3) จัดการภายในบ้านอย่างลงตัว โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

3.1 เลี้ยงดูหลานเท่าที่ทำได้ ในการเลี้ยงดูหลานนับเป็นหน้าที่หลักของผู้สูงอายุ เนื่องจากต้องทำหน้าที่แทนบิดามารดา ผู้สูงอายุได้ให้ข้อมูลในการเลี้ยงดูหลานของตนว่าเป็นการดูแลแบบ 1) ดูแลหมดทุกอย่างให้เหมือนเพื่อน (เหมือนเด็กคนอื่น ๆ) 2) ส่งเรียนและสอนให้เป็นคนดี มีเมตตา 3) ดูแลการวางตัวกับเพื่อน 4) ให้ความรักและให้กำลังใจ สิ่งที่ไม่ดีไม่ต้องไปดู ซึ่งผู้สูงอายุได้อธิบายในรายละเอียดดังนี้

1) ดูแลหมดทุกอย่างให้เหมือนเพื่อน (เหมือนเด็กคนอื่น ๆ) เป็นการดูแลทางด้านร่างกาย ส่งเสริมการเจริญเติบโต และดูแลสุขภาพ การส่งเสริมการเจริญเติบโตเป็นการดูแลในกิจวัตรประจำวัน เช่น อาบน้ำ แปรงฟัน เปลี่ยนเสื้อผ้า รับประทานอาหาร ไปส่งและรับจากโรงเรียน โดยตนเองเป็นผู้ดูแลหลักทั้งหมด รวมถึง การดูแลเอาใจใส่ในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และการออกกำลังกาย ดังเช่น ผู้สูงอายุรายหนึ่งบอกว่า

“อยู่ที่นี่เสื้อผ้าอะไรก็ซื้อให้เค้าหมดทุกอย่างแหละ เหมือนเด็กคนอื่นนั้นแหละ ถ้าเค้า เพื่อนเค้ามีอะไรก็มีเหมือนเพื่อนนั้นแหละ สงสารเค้า”

(ชาย-58-สุขภาพดี-ชนบท)

ส่วนการดูแลสุขภาพ เป็นการให้การดูแลเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เช่น การพาไปฉีดวัคซีน และการให้การดูแลเมื่อมีภาวะเจ็บป่วย ดังคำพูด

“เขาตื่นมาก็เอามาอาบน้ำ ล้างหน้าแปรงฟันแล้วก็ป้อนข้าวเค้า....ไปโรงเรียนแต่งตัวว่าจะเสร็จ....อยู่ ครึ่งชั่วโมง...ต้องคอยจับกันอยู่มันดัน...ต้องทำใจนั้นนา ถ้าคนใจร้อนมันทำไม่ได้”

(หญิง-58-สุขภาพดี-ชนบท)

2) ส่งเรียนและสอนให้เป็นคนดี มีเมตตา อาทิเช่น การพาไปเข้าโรงเรียน ไปรับ-ส่งจากโรงเรียน สอนการบ้าน ให้เรียนพิเศษ รวมถึง การเอาใจใส่ในเรื่องที่โรงเรียน ดังเช่นผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 1 2 และ 7 กล่าวว่า

“ตอนนั้นเขาทำงานอยู่ที่ประทุมนั้น เราก็ไปเลี้ยงที่นั่นอยู่ปีหนึ่งพา จำ (หลาน: นามสมมุติ) ไปขึ้นโรงเรียนที่ประทุมนั้นอยู่ปีหนึ่ง”

(หญิง-58-สุขภาพดี-ชนบท)

“ถึงพอนั้นนั้น แม่มันเที่ยวทำงานไม่ได้พาอยู่โรงเรียน เลยเอามาเสียหลาว ชาก หลบมา (กระซอก/ดิ่ง กลับมา) ให้ได้อยู่โรงเรียน”

(หญิง-68-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

หน้าที่อีกประการที่สำคัญในการให้การดูแลส่งเสริมด้านการศึกษา คือ การเอาใจใส่ในเรื่องการเรียนและสิ่งๆ ต่างที่เกี่ยวข้อง เช่น สอนทำการบ้าน ดังผู้ให้ข้อมูล ทั้ง 3 รายกล่าวว่า

“สอน ทำกับข้าวเสร็จแล้วก็สอนมัน บางทีครูเขียนมาแล้วก็ให้เขียนตามแบบ”

(ชาย-64-คุณภาพภาพ-ชนบท)

ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 6 คน ได้เล่าถึงการอบรมให้เป็นคนดี มีเมตตา อาทิเช่น การสอนให้เป็นคนดี ตั้งใจเรียน ไม่เป็นคนเกียจคร้าน สอนให้รักพ่อรักแม่ รักน้อง สอนการให้ เป็นต้น ดังเช่นผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 และ 3 ได้บอกเล่าถึงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่หลาน เช่น

“เรา ก็พยายามจะสอนเค้า สอนให้เป็นคนดี บอกโตขึ้น หนูอย่าดื้อนะ อย่าซนนะ เป็นคนขี้เกียจไม่ได้นะ ก็บอกกับเขาอยู่เรื่อย บางทีก็พูดก่อนนอนกับเค้า บอกเค้าอยู่ทุกวัน.....ด้านจิตใจเราก็พยายามบอกเขาว่า ให้รักน้องให้มากนะ และหนูก็ต้องรักพ่อรักแม่ด้วยนะ เขาก็บอกว่ามีแต่แม่นางหรือคะ ยายก็ต้องบอกว่าหนูมีพ่อกับแม่ด้วย...บางทีก็ฝึกเค้า...บางทีก็ใช้ เอน้ำให้น้องกิน หยิบผ้าเช็ดตัวให้น้อง”

(หญิง-58-สุขภาพดี-ชนบท)

“อยากให้ลูกหลานกินอยู่กันสบาย ให้รู้จัก ไม่ใช่ติดเดี๋ยวก็ไม่ให้เพื่อน อยากได้ของคนอื่น ของเราก็ไม่ให้ ก็สอนเค้าว่ามันไม่ดี”

(หญิง-62-สุขภาพดี-ชนบท)

3) ดูแลการวางตัวกับเพื่อน เป็นการดูแลทางด้านสังคม โดยผู้สูงอายุมีบทบาทหน้าที่ในการอบรม การสอนการปฏิบัติตัวในสังคม และหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ เช่น ในเรื่องการปฏิบัติตัวต่อเพศตรงข้าม การคบเพื่อน ค่านิยมที่ดี รวมถึงการทำงานบ้าน

“ก็เหมือนว่าจะพูดคุยกับเค้า เกี่ยวกับการปฏิบัติตัว อย่างนี้ อย่างนู้นจะว่า อย่าอ้ออ้อ นะ ถ้าอ้ออ้อ เตี้ยปู้เตี้ย เสียดแหละ ส่วนยานี้จะสอน ชี้ให้เห็น ว่าให้ดูตัวอย่างของพ่อแม่ ดูตัวอย่างของคนอื่น ก็จะช่วยให้เค้าฟัง”

(หญิง-68-สุขภาพดี-ชนบท)

“สอนมาก การเที่ยวบ้านเพื่อน ไหน ถึงอย่าตามเพื่อน เพื่อนชวนไปไหนๆ ถ้าเราไปเหยียบรอยใจเพื่อนเขาหลักแล้ว เราเดินขวางพื้น เพื่อนหกล้มเสีย (หากเราไปขัดขวาง หรือต่อต้านการกระทำที่ไม่ดีของเพื่อนก็จะถูกเพื่อนใส่ร้าย)”

(หญิง-68-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

ผู้ให้ข้อมูลบางรายได้เล่าถึงการสอนมารยาททางสังคม เช่น การพูดจา การแสดงออกทางสีหน้า หรือการปฏิบัติหน้าที่ในสังคมเช่น

“ก็พยายาม สิ่งไหนที่ไม่นั้นก็ไม่ต้องพูดให้เค้าได้ยิน....ก็สอนให้เค้าพูดเพราะๆ บางครั้งเค้าพูด คุณยาย คุณยาย พูดแบบนั้น เราก็ต้องว่ามีอะ หรือยังอะ คุณยายขา พูดเพราะแล้วยังอะ แบบนั้น”

(หญิง-60-สุขภาพดี-ชนบท)

นอกจากนั้นผู้สูงอายุยังปลูกฝังเรื่องค่านิยมที่ดีแก่หลาน ในเรื่องความประหยัด และการใช้เหตุผล ดังคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

“มาคิดได้ตอนนี้ อย่าง เขาอยากได้ไร รถของเล่นนั้น เพื่อนเค้าซื้อกันที่ข้างบ้านนั้นสามพันห้า บอกว่า เตี้ยแหละลูก เรียนหนังสือให้จบก่อน แล้วค่อยซื้อคันใหญ่ๆ ให้ เค้าก็ฟัง.....ก็แบบว่า เค้าอยากได้อะไรก็บอกไปก่อนว่า หนูลูก มันไม่จำเป็นนะ ให้ลูกใหญ่ก่อน ให้ลูกโตก่อน จะเอาอะไรเตี้ยแม่ก็ซื้อให้ ให้ลูกเรียนก่อน ตอนนั้นมันไม่จำเป็นที่”

(หญิง-62-สุขภาพดี-ชนบท)

4) ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้กำลังใจ ปกป้องและเป็นที่พัก เป็นการดูแลทางด้านจิตใจแก่หลาน ดังคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

“อ้อย พอมาถึงเขากอด เขาจูบ จะไปถึงเขาร้อง.....ยาย ลูกสอบ ยายให้พรลูกน่ะยายก็ว่า ยายให้สอบผ่านนะ ให้ครูบาอาจารย์ ให้พ่อเฒ่า แม่เฒ่าช่วยให้ผ่านๆๆ เลย ถ้าลูกประพฤติตัวไม่ดีเขาก็ไม่ช่วยกันหล่าว”

(หญิง-60-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

“เหมือนอย่าง พรรณ (หลาน: นามสมมุติ) เค้าจะโทรมา “คุณยาย วันนึ่งไม่ได้ยินเสียงคุณยาย ที่ วันนึ่งลูกสอบนะ คุณยาย...วันนึ่งทานข้าวหรือยัง...ลูกอยากน้ำพริกมะขามนะ เออ แล้วยายจะดำไปให้” บางทีเค้าก็อยากแกลงกระต๊อปลาก็กว่า เออ ยายดำเครื่องไว้แล้ว นึ่งว่าจะส่งไปให้วันนึ่ง”

(หญิง-60-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

3.2 หารายได้เพื่อความอยู่รอด ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัยลำพังกับหลานในครัวเรือนข้ามรุ่นมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการหารายได้เพื่อยังชีพ และเลี้ยงดูหลาน ดังคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

“นี่แหละพอว่าใหญ่ 6 ปี ก็ได้ไปแลกคนแก่ เขาขอช่วยพินั้นนะ.....ให้ สัปดาห์เดือนหนึ่งนั้น ทำมั่งหยุดมั่ง ไม่รอตนั้นหนา ไปหาทำไรมั่งพอได้เบี่ยจ่าย พรินั้นแหละ.....นั่นแหละ ช่วยเลี้ยง ยายก็ออกไปหา ไปตัดยาง จ้าง เงินก็ไม่มี”

(หญิง-60-มีโรคเรื้อรัง-เมือง/กึ่งเมือง)

“ยายก็เท่าหาให้กินหрок.....ก็ถือว่า ตอนเด็กๆ แม่ของยายก็ช่วยเลี้ยงอยู่ ยายก็ไปหาให้แม่กิน พาครอบครัวแบบนั้นแหละ.....ได้ทุกวัน ถ้าฝนตกก็ไม่ได้เลยลูก ถ้าฝนตกก็ไปเก็บขี้ยางเอาลูก เก็บขี้ยาง ถึงยายก็กลับมิดกริตยางจ้างอีกหล่าวและลูก เล่มสับห่าบาท วันนึ่งก็สับเล่มได้”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

3.3 จัดการภายในบ้านอย่างลงตัว นอกจากการทำหน้าที่ในการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวแล้ว ผู้สูงอายุมียหน้าที่ในการดูแลจัดการความเรียบร้อยภายในบ้าน เช่น การทำงานบ้าน การเตรียมอาหาร และบางคนมีหน้าที่ในการดูแลบิดามารดาที่สูงอายุ ดังคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล

“ก่อนที่จะไปอาบน้ำแต่งตัว หุงหาอาหารไว้เสร็จ เรียบร้อยก็ไป ตัวเองก็ไม่ทานที่นึ่งไปถึงโรงเรียนก็ไปทานที่โน่น เพราะมันเข้าเกินไป ปู่ก็จัดการเอง ของเค้าเอง ก็หุงข้าว อุ่นกับข้าวไว้ให้แล้วก็ไป.....ถ้าทำอาหารสุกไว้ให้ ไม่ก็ซื้อ เพราะตอนเช้าบางครั้งก็ทำไม่ทัน ซื้อไว้ตอนเย็น ใส่ตู้เย็นไว้ แล้วก็มิเวฟก็ปูเค้าก็มิเวฟเอง แต่ก็หุงข้าวไว้ให้ เพราะปู่เค้าเป็นคนที่ไม่เรื่องมาก ทานได้ทั้งนั้น”

(หญิง-68-สุขภาพดี-ชนบท)

“กริตยางเสร็จหลบมาก็มาจัดการให้แม่กินข้าว....ตอนนั้นเขายังอยู่นะ แต่ก็ทำไรมิได้แล้ว เราก็ดูเขาทุกอย่างนั้นแหละ ทั้งแม่ ทั้งหลาน”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

โดยสรุป ผู้สูงอายุในครัวเรือนข้ามรุ่นมีบทบาทหน้าที่ใน 3 ด้านคือ เลี้ยงดูหลาน หารายได้ และจัดการภายในบ้าน โดยบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูหลาน แบ่งออกได้เป็น ให้การดูแลทางด้านร่างกาย ปัญญา สังคม และจิตใจ หน้าที่การหารายได้เพื่อยังชีพ และหน้าที่การจัดการภายในบ้าน

4. กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในครัวเรือนแบบข้ามรุ่น จะมีบทบาทหน้าที่และภาระรับผิดชอบที่หนักอึ้ง ยังพบว่า ผู้สูงอายุนั้นแบ่งเวลาในการทำกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย

ตามประสบการณ์ความคุ้นเคยในอดีต และบริบท เช่น การร่วมงานสังคม ไปวัด ทำบุญ เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมทางสังคม เนื่องจากมีภาระที่ต้องทำทั้งการงานอาชีพ และการเลี้ยงดูหลาน ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้เช่นเพื่อนวัยเดียวกัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“เค้าอยู่ก็.....ไม่ไปก็บริจาคเงินไป ตัวเองนี่จะไม่ได้ไป แต่ว่าปู่เฒ่าจะไปมากกว่า ส่วนมากก็ร่วมบริจาคไป เช่นวันปีใหม่ วันอะไรเดือนห้า เมษานะ รดน้ำผู้ใหญ่ อะไร บริจาคเงิน”

(หญิง-56-สุขภาพดี-เมือง/กิ่งเมือง)

“คือ เหมือนคนแถวๆ บ้านแหละ เวลาที่มีงานอะไรก็ต้องช่วยเหลือคนอื่นไง ภาระเลี้ยงหลานก็ต้องถ้าไปช่วยงานเพื่อนบ้าน ต้องกลับมาเอาหลานต่อ”

(ชาย-60-สุขภาพดี-เมือง/กิ่งเมือง)

5. ความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ในการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุนั้น มีความรู้สึกทั้งในแง่ที่ดี และไม่ดี โดยผู้ให้ข้อมูลได้ระบุว่า ความรู้สึกดังกล่าว อาจเปลี่ยนแปลงไปมาได้ ขึ้นกับสถานการณ์ แต่บางคนก็จะรู้สึกเช่นนั้นเพียงอย่างเดียว โดยแบ่งลักษณะความรู้สึกต่อการอยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุออกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) ชีวิตที่ลำบาก 2) ทั้งสุข ทั้งทุกข์ และ 3) อบอุ่น มีความสุข

5.1 ชีวิตที่ลำบาก ผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในครอบครัวที่มีตนเองเป็นผู้รับผิดชอบหลักเพียงคนเดียวระบุว่า ช่วงเวลาที่อยู่อาศัยในครอบครัวแบบข้ามรุ่น เป็นเวลาที่ตนเองรู้สึก เบื่อ หนักใจ ไม่มีความสุข รู้สึกว่ามีภาระต้องรับผิดชอบ มีห่วงมีกังวล มีความลำบากเปรียบเหมือนเรือที่ถูกคลื่นซัดอยู่ตลอดเวลา

“ยายเป็นคนกรดียงจาง บางครั้งก็ไม่มิดังค์ซื่อนม ชงน้ำชาวนั้นแหละให้กิน กินน้ำชาว เมื่อก่อนมันลำบากนั้น (ร้องไห้)”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

“แต่ก็เป็นก็เที่ยวเซ็ด (ปวดเมื่อย) แลหะหนา เซ็ดก็เที่ยวทามันพร้าวหาย เทียวหาให้หลานได้กิน.....ใช้นุ้ยนั้น ไปฝากไว้ ไปหาขี้ยางนั้น มันเที่ยวเดินกินตามป่ายางแหละ แต่แรกขี้ยางโล่ห้าบาทนั้นลูก ยายคิดว่าลำบากอย่างแรง คือถ้าชีวิตเราเหมือนเรือตอนนั้นนั้น.....เออ มันก็เหมือนคลื่นมันซัดเรายู่นนั้น.....หนักใจมากลูกตอนนั้นเพราะว่าเราทำอะไรไม่รอดแหละ”

(หญิง-78-มีโรคเรื้อรัง-ชนบท)

5.2 ทั้งสุข ทั้งทุกข์ อย่างไรก็ตามความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุนั้น อาจมีปะปนกันทั้งสุขและทุกข์

“ก็ถ้าเหมือนพ่อแม่ที่กลับมาจากงานแล้ว ลูกเก นิ ว่าเหนื่อยแหละ เหนื่อยกายนั้นพักแล้วหาย แต่ถ้าเราเหนื่อยใจนะ ซาด อะไรวะ นี่ก็เหมือนแหละ เราเหนื่อยแต่กาย แต่เขาไม่ได้อะ ไม่เกร เนี้วหายเหนื่อยถึงว่าเราทำงานหนักพริกก็ดี ก็ว่า ลูกเห้อ เรียนไม่เก่งไม่ว่า แต่ว่าอย่าให้ไปโรงเรียน (พบครูที่โรงเรียน) เพราะว่าสุหนี่เรียน สุมี่เรียนนั้นนั้น นั้น นี่เนาะ อย่าเที่ยวพรวนนี้ ดิดยาพรวนนี้ หนี่เรียน ไม่เข้าห้องเรียนหมดกำลังใจอะ”

(หญิง-58-มีโรคเรื้อรัง-ชนบท)

5.3 อบอุ่น มีความสุข ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนได้บอกว่า การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น เป็นความรู้สึกที่มีความสุข เนื่องจากทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าอีกครั้ง ไม่เจียบเหงา ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ช่วงที่เลี้ยงหลานกับทำงานนี้ ช่วงที่เลี้ยงหลานสบายกว่าทำงานนะ เพราะช่วงที่ทำงานนี้เราเครียด

ที่โรงงาน เราก็มีทะเลาะกับเพื่อนที่ทำงานบ้าง กับหัวหน้ามั่ง กับหน้าที่การงานเรามั่ง บางทีก็ทะเลาะกับหัวหน้าใหญ่ กับสต๊าฟมั่ง.....เลี้ยวหลานนี่ก็ดีไป ไม่ต้องเขียนใบลา ถ้าจะไปธุระที่ไหนก็พาตัวเล็กไป”

(หญิง-58-สุขภาพดี- ชนบท)

6. สิ่งเกื้อหนุนในการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ในการอยู่อาศัยแบบครัวเรือนข้ามรุ่นจำเป็นต้องอาศัยสิ่งเกื้อหนุนทั้งจากภายในและภายนอกครอบครัว ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลได้ระบุสิ่งเกื้อหนุนที่ช่วยให้การอยู่อาศัยในลักษณะเช่นนี้ดำเนินไปได้ ประกอบด้วย 1) แรงใจภายในตนเอง 2) แรงหนุนจากเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง

6.1 แรงใจภายในตนเอง เกิดขึ้นจากการได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกภายในครอบครัว เช่น ความรับผิดชอบของคนในครอบครัว การส่งเสริมรับผิดชอบ รวมถึง การที่หลานไม่ดื้อไม่เกร และภาวะสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุเอง

“นี่พี่เค้าเป็นทหารได้ส่งเงินให้หลาน (น้อง) นั้นลูก...มัน..ครึ่งๆ นั้นลูก...มันแบบไม่ค่อยลำบากแบบกัมปนาท (นามสมมุติ) ก็ส่งให้น้องเค้ามัน เงินเดือน เค้าอยู่ค่ายอิงคยุทธ ปิดตานี้มัน.....ให้เงินลูกเอาเงินให้ยายที่พัน สองพันเอาให้น้อง”

(หญิง-67-สุขภาพดี-ชนบท)

“แรงใจให้เรายู่ได้ก็ความที่เขาไม่ดื้อ เขาไม่เกร.....ทำให้เราก็กทำ เขาช่วยได้ทุกสิ่งตามใจว่ายายเขาให้ทำอะไร”

(หญิง-58-มีโรคเรื้อรัง-ชนบท)

6.2 แรงหนุนจากเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง การได้รับปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น เงินทอง สิ่งของที่อยู่อาศัย และปัจจัยที่เอื้ออำนวยความสะดวก เช่น การได้รับความช่วยเหลือด้านสุขภาพ การรับส่งหลาน หรือการช่วยดูแลหลานจากเพื่อนบ้าน ลูกหลานและญาติพี่น้องช่วยเกื้อหนุนทำให้อยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นดำเนินต่อไปได้ โดยระบุว่า

“พรนั้นแหละ เขา มาช่วยก็ทีร่อยครึ่งร่อย เขาให้นานๆ ที”

(ชาย-70-ทุพพลภาพ- เมือง/กึ่งเมือง)

“แล้วเรื่องค่าใช้จ่ายอะไรอย่างนี้.....ก็พ่อแม่เค้าส่งบ้างไม่ส่งบ้าง ก็ยังดีกว่าไม่ให้เลย ไม่งั้นก็ไม่มีจะอยู่กันได้อย่างไร”

(ชาย-61-สุขภาพดี- ชนบท)

สรุป ประสบการณ์การอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ตามการรับรู้ของผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 6 ประเด็นหลัก คือ 1) การให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น 2) สาเหตุของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น 3) การทำหน้าที่ของผู้สูงอายุ 4) กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ 5) ความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น และ 6) สิ่งเกื้อหนุนในการอยู่อาศัยในครัวเรือน

การอภิปรายผลการวิจัย

การให้ความหมายของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการให้ความหมายในเชิงลบ และมีบางส่วนที่ให้ความหมายในเชิงบวกว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชีวิตไม่เจิบเหว้า ทั้งนี้ การให้ความหมายในแง่ลบ อธิบายได้ว่า เนื่องจากความคาดหวังของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตในบั้นปลาย ซึ่งมีค่านิยมในเรื่องการเลี้ยงดูบิดามารดาที่ถูกปลูกฝังกันมาช้านานในสังคมไทยว่า บุตรต้องมีหน้าที่ในการให้การดูแลบิดามารดา

เมื่อสูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย การให้การดูแลผู้สูงอายุแสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูทวนเวียนถึง ผู้สูงอายุส่วนมากมีความคาดหวังต่อลูกหลาน โดยหวังให้เป็นที่พักพิงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ยามเมื่ออายุมากขึ้นหรือเจ็บป่วย (สุกัญญา, 2553) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศส่งผลให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ สังคมอุตสาหกรรมและสังคมเมืองมีส่วนทำให้ระบบครอบครัวแบบดั้งเดิมต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนั้นยังนำบุตรมาให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดูโดยปราศจากความรับผิดชอบใดๆ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับผลกระทบต้องประสบความยากลำบากในการใช้ชีวิตในบั้นปลาย จึงทำให้ความคาดหวังของผู้สูงอายุไม่เป็นไปตามที่วางไว้ ซึ่งเป็นไปตามการศึกษาความสุขและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่พบว่า ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ (Gray, Rukumunaykit, Kittisuksathit, & Thongthai, 2008; พัชรีย์และวรรณิ, 2553) อย่างไรก็ตาม บางส่วนที่ให้ความหมายในเชิงบวกว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ชีวิตไม่เจียนเหงา นั้นอธิบายได้ว่า อาจเนื่องมาจากความรู้สึกของการได้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว การได้รับการยกย่องนับถือจากลูกหลาน จะช่วยสร้างความรู้สึกมีคุณค่าแก่ผู้สูงอายุ โดยจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่ระบุว่ามีความรู้สึกในทางบวกกับการอยู่อาศัยแบบครัวเรือนข้ามรุ่น เนื่องจากส่วนหนึ่งรับรู้ว่าเป็นที่พักพิงที่สำคัญของลูกซึ่งอยู่ในภาวะที่ลำบาก ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองและเลี้ยงดูบุตรของตัวเองได้ จึงต้องหันหน้าเข้ามาขอความช่วยเหลือจากผู้สูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคาม ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและความสามารถ จะมีระดับของความสุขในระดับสูง (สมพร, 2552)

สาเหตุของการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ผลการวิจัยพบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อาศัยในลักษณะนี้คือ ปัญหาครอบครัวแตกแยก ภาวะทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเสียชีวิตของพ่อและแม่ของหลาน บางรายให้ข้อมูลว่า สาเหตุที่บุตรนำหลานมาให้เลี้ยงนั้นเนื่องจากบุตรต้องทำงานต่างถิ่น ไม่มีผู้ดูแลหลาน และการมีบุตรเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จันทรฉาย (2552) ที่พบว่า ปัญหาครอบครัวแตกแยก และปัญหาสุขภาพจิต เป็นสาเหตุหนึ่งของการทอดทิ้งผู้สูงอายุให้ผู้ดูแลหลานตามลำพัง และสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉนิกร (2551) ที่ว่า ปัญหาการขาดระบบเกื้อหนุน ซึ่งปกติลูกจะรับผิดชอบผู้สูงอายุแต่ก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อลูกป่วยและเสียชีวิต ผู้สูงอายุจึงต้องทำงานหาเลี้ยงตัวเองและมีภาระเพิ่มขึ้นในการดูแลหลานที่บิดา มารดา เสียชีวิต

การทำหน้าที่ของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น มีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงดูหลาน การหารายได้ และการจัดการภายในบ้าน ซึ่งหน้าที่ในการเลี้ยงดูหลานนับเป็นหน้าที่หลักของผู้สูงอายุ เนื่องจากต้องทำหน้าที่แทนบิดามารดา และอาจต้องมีการเฝ้าระวังการหารายได้เพิ่มมาให้กับครอบครัว สำหรับหน้าที่การเลี้ยงดูหลานของผู้สูงอายุครอบคลุมใน 4 ด้านหลักคือ ด้านร่างกาย ด้านปัญญา ด้านสังคม และด้านจิตใจ ทั้งนี้ การทำหน้าที่ให้ครอบคลุมทุกด้านดังกล่าว แสดงถึงการเลี้ยงดูเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด โดยในการดูแลทางด้านร่างกายนั้น เป็นการดูแลส่งเสริมการเจริญเติบโตโดยทั่วไป ในการดูแลด้านปัญญา ผู้สูงอายุได้ดูแลเอาใจใส่ด้านการเรียนของหลานโดยสังเกตความตั้งใจในการเรียนหนังสือ หรือผลการเรียนของหลาน ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ และเข้าใจในระบบการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจของผู้สูงอายุ ทั้งนี้จะเห็นว่า การทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานในด้านร่างกายและปัญญา มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ จันทรฉาย (2552) ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งมีการเลี้ยงดูหลาน ด้านอาหาร การเล่น รวมถึงด้านการศึกษา อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้ยังพบอีกว่า หน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเลี้ยงดูหลานคือ การอบรมบ่มเพาะให้เป็นคนดี มีเมตตา ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญเพื่อให้หลาน

เดิบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจในอนาคต รวมถึง หน้าที่ในการให้การอบรมเลี้ยงดูด้านสังคม โดยผู้สูงอายุสอนการปฏิบัติตัวในสังคม และหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ นอกจากนั้นยังสอนการทำงานบ้าน ฝึกวินัยและกำหนดความรับผิดชอบในงานที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก กำหนดให้มีหน้าที่ภายในครอบครัว นอกจากจะทำให้เด็กรู้จักกฎระเบียบของครอบครัวแล้ว เมื่อโตขึ้นก็จะทำให้รู้และเข้าใจกฎระเบียบของสังคมและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมไปถึง การดูแลด้านจิตใจ โดยการให้ความรักความอบอุ่น ให้กำลังใจ

กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในครัวเรือนแบบข้ามรุ่น จะมีบทบาทหน้าที่และภาระรับผิดชอบที่หนักอึ้ง ยังพบว่า ผู้สูงอายุยังแบ่งเวลาในการทำกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย ตามประสบการณ์ความคุ้นเคยในอดีตและบริบท เช่น การร่วมงานสังคม ไปวัด ทำบุญ เป็นต้น ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (activity theory) อธิบายว่า ถ้าบุคคลมีกิจกรรมมากอย่าง จะสามารถปรับตัวได้มากขึ้น และมีความพึงพอใจในชีวิตสูง (Havighurst, Neugarten, & Tobin, 1963) แนวคิดนี้จะเห็นว่า กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญและพบว่า ผู้สูงอายุที่มีทักษะเกี่ยวกับตนเองในทางบวกและมองโลกในแง่ดี จะมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมต่างๆ จะช่วยพัฒนาในส่วนต่างๆ ของทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้พบว่า กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จัดอยู่ในประเภทของกิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ (informal activity) เช่น การช่วยเหลืองานสมาชิกในครอบครัว และการพบปะกับเพื่อน ญาติ เป็นต้น และมีรูปแบบ (formal activity) เช่น การเข้ากลุ่มทางศาสนา กิจกรรมภายนอกครอบครัว (อุทัยวรรณ, 2553) โดยไม่พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีการทำกิจกรรมประเภทการพักผ่อนและงานอดิเรก (leisure activity and hobby) เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ หรือกิจกรรมในยามว่าง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยในครัวเรือนแบบข้ามรุ่น เช่น ขาดคนดูแลช่วยเหลือ ขาดเงินจับจ่ายใช้สอย และยังต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว อันเป็นสาเหตุให้เกิดความเครียด วิตกกังวล

ความรู้สึกต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น พบว่า มีความรู้สึกทั้งในแง่ที่ดี และไม่ ดี โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่า มีทั้งทุกข์กาย ทุกข์ใจ ทั้งสุข ทั้งทุกข์ และอบอุ่นมีความสุข โดยความรู้สึกดังกล่าว อาจเปลี่ยนแปลงไปมาได้ ทั้งนี้ เนื่องจากในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้นอยู่ในวัยสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยที่มีความเสื่อมทางร่างกาย แม้จะยังช่วยเหลือตัวเองได้ แต่ก็ไม่สุขสบายและไม่แข็งแรง ไม่สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่เหมือนคนในวัยทำงาน มีโรคประจำตัวทำให้เกิดความทุกข์ และยังมีอาการวิตกกังวล เช่น กลัวหากว่าตนเป็นอะไรไปไม่รู้หลานจะพึ่งใคร ทุกข์ที่เกิดจากความรักและสงสารหลาน แต่บางครั้งในความทุกข์เหล่านั้นก็มีความสุขที่เกิดขึ้นพร้อมความคาดหวังในบั้นปลายของชีวิต ซึ่งความสุขเหล่านั้น ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากการได้เลี้ยงหลาน ความสุขเมื่อได้เห็นหน้าหลาน ความสุขที่เห็นหลานโตขึ้น และความสุขที่หลานไม่เจ็บป่วย สอดคล้องกับการศึกษาของ จิราพร, จันทร์เพ็ญ, ยุพิน, และเบอรืวิท (2543) ที่พบว่า การเลี้ยงหลานเป็นกิจกรรมที่มีผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ การกิจที่ต้องปฏิบัติต่อหลานเป็นกิจวัตรประจำวันทำให้ผู้สูงอายุมีจิตใจสดชื่น ไม่รู้สึกว่างเปล่า และการเลี้ยงหลานก่อให้เกิดความสุขทางใจของผู้สูงอายุในมิติความสงบสุข

สิ่งเกื้อหนุนในการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ประกอบด้วยปัจจัยจากภายในครอบครัว และปัจจัยจากภายนอกครอบครัว สอดคล้องกับการศึกษาของ อิงเกอร์ซอลและคณะ (Ingersoll, Kesspachayawattana, & Saengtienchai, 2004) ที่ศึกษาในเรื่อง การวัดความสุขด้านจิตใจ กรณีศึกษาจากผู้สูงอายุไทย พบว่า ความสุขด้านจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก และพบว่า เกิดจากปัจจัยภายใน และภายนอกบุคคล โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่าสิ่งที่ ช่วยเกื้อหนุนต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น ได้แก่ ภาวะ

สุขภาพของผู้สูงอายุ สอดคล้องหลายงานวิจัยที่พบว่าสุขภาพกายของผู้สูงอายุและความสุขมีความสัมพันธ์ในทางบวก (รักษพลและวิภากรณ์, 2554; ชินัน, 2551) และยังพบว่า ภาวะสุขภาพกายมีความสัมพันธ์กับความสุขของผู้สูงอายุ (ชุดิไกร, 2551) นอกจากนั้น ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เช่น ความรัก การเอาใจใส่ ความรับผิดชอบคนในครอบครัว เช่น การส่งเสริมรับผิดชอบกันและกันของพี่น้อง การที่หลานเชื่อฟังคำสอน ไม่ดื้อ ไม่เกรง ช่วยเป็นแรงเสริมทางใจให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจที่จะต่อสู้ หรืออาจกล่าวได้ว่า สัมพันธภาพที่ดีเป็นบ่อเกิดของความสุขนั่นเอง ซึ่งความสุขของคนเราจะมียากน้อยขึ้นกับความสัมพันธ์ในครอบครัวมากที่สุด และครอบครัวใช้เวลาแก่กันเพียงพอกันในครอบครัวก็จะมีความสุขด้วย (รศรินทร์, วรชัย, และเรวดี, 2553)

สำหรับปัจจัยภายนอกครอบครัว พบว่า ปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น เงินทอง สิ่งของที่อยู่อาศัย ช่วยให้การดำเนินชีวิตในครัวเรือนข้ามรุ่นของผู้สูงอายุเป็นไปได้อย่างสมดุล ซึ่งปัจจัยด้านนี้จะเกี่ยวข้องทางด้านการเงินเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการมีเงินหรือรายได้ทำให้มีความสุขได้ ถ้าบุคคลยังขาดแคลนปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต รวมถึง ความขาดแคลนด้านอื่นๆ และเมื่อมีความสามารถที่จะตอบสนองความขาดแคลนนี้ได้ก็จะทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลและมีความสุข อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางด้านการเงินเพียงอย่างเดียว อาจไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความสุขหรือมีความสุขสมดุล ดังจะเห็นได้จากที่ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน เช่น การรับส่งหลาน หรือการช่วยดูแลหลานเป็นปัจจัยภายนอกที่เอื้ออำนวยความสะดวก และเอื้อต่อการอยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น สอดคล้องกับการวิจัยของ บังบอนด์และพิริยะ (2550) ในเรื่องความสุขกายสบายใจของคนเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสุขในเชิงของสังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ผลจากการศึกษาพบว่า ในช่วง 50 ปี ที่ผ่านมา แม้รายได้เฉลี่ยของประชากรในโลกจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีระดับของการบริโภคเพิ่มขึ้น แต่เมื่อเปรียบเทียบกับดัชนีชี้วัดทางด้านความสุข (happiness indicator) ต่างๆ แล้วพบว่า ประชากรโลกไม่ได้มีความสุขเพิ่มขึ้น กลับพบว่า ประชากรในโลกมีระดับของความทุกข์มากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาเหล่านี้ได้อธิบายไปในทิศทางเดียวกันว่า “การมีเงินเพิ่มขึ้น ไม่ได้ทำให้ประชากรในโลกมีความสุขเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด” แต่ความสุขที่เพิ่มขึ้นน่าจะมาจากปัจจัยอื่นๆ มากกว่าปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า ความสุขเกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่น ที่มีลักษณะเฉพาะคือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาวะสุขภาพอยู่ในระดับดี ลักษณะการอยู่อาศัยเป็นการอยู่อาศัยที่ผู้สูงอายุ 1 คน อยู่กับเด็ก มากกว่า 1 และอยู่อาศัยในเขตชนบทในภาคใต้ของประเทศไทย ดังนั้น ผลการศึกษาในครั้งนี้ อาจมีข้อจำกัดในการอ้างอิงถึงประชากรผู้สูงอายุโดยทั่วไปที่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่นโดยภาพรวมได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้

ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยยืนยันถึงคุณภาพชีวิตที่ไม่ค่อยดีของผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ดูแลหลานตามลำพัง และความจำเป็นของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ที่ต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน และสังคม อาทิเช่น

1. องค์การปกครองระดับท้องถิ่น ควรมีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบาย เพื่อกำหนดแนวทางในการเพิ่มโอกาสและการสร้างงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบท โดยควรมีแผนปฏิบัติงาน

ที่ชัดเจนในการส่งเสริมสนับสนุนการมีงานทำที่สอดคล้องกับสมรรถนะของผู้สูงอายุ และควรมีโปรแกรมการฝึกอบรมฝีมือแรงงานให้แก่แรงงานผู้สูงอายุเป็นพิเศษ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานของแรงงานสูงอายุ หรือเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถเลือกอาชีพใหม่ได้

2. องค์การปกครองระดับท้องถิ่น ควรจัดให้มีศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน มีอาสาสมัคร หรือแกนนำผู้ดูแลผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้ให้การดูแล หรือให้คำปรึกษา โดยให้บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาหรือขาดผู้ดูแลหลานเนื่องจากต้องประกอบอาชีพ หรือมีภาวะฉุกเฉินเกี่ยวกับการดำรงชีพ

3. เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เจ้าหน้าที่สาธารณสุข รวมถึง พยาบาลที่ดูแลรับผิดชอบในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องได้นำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้เพื่อการเยี่ยม และให้การพยาบาลผู้สูงอายุ รวมถึง ดูแลสุขภาพเด็กในชุมชนได้อย่างเป็นองค์รวม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. พัฒนาโปรแกรมการให้การดูแลผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในครัวเรือนข้ามรุ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
2. ศึกษาคุณภาพชีวิตในเด็กที่ถูกเลี้ยงโดยผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่น

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550). นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนา
ครอบครัว พ.ศ. 2547-2556. ค้นจาก http://www.msociety.go.th/edoc_detail.php?edocid=119
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). รายงานสถานการณ์ครอบครัว: มิติแห่งการ
เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสถาบันครอบครัว สำนักงานสตรีและสถาบัน
ครอบครัว.
- คณิศร ธรรมยอ. (2551). ผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากการต่อสู้ที่โดดเดี่ยว. ค้นจาก <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=593>
- จันทร์ฉาย จรุงดิษฐ์. (2552). ความสุขและความทุกข์ในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง. วิทยานิพนธ์
พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
นเรศวร, พิษณุโลก.
- จิราพร เกศพิชญวัฒนา, จันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย, ยุพิน อังสุโรจน์, และเบอรรีท อินเกอร์ซอล เดย์ตัน.
(2543). ความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุไทย: การศึกษาเชิงคุณภาพ วารสารสมาคมพหุวิทยา
และเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ, 1(3), 21-28.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2552) บทใหม่โรงเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวใน “ครอบครัวไทย” ใน สถานการณ์การเปลี่ยน
ผ่านทางสังคมและประชากร: ประชากรและสังคม. นครปฐม: สถาบันประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชุตินิกร ดันติชัยวนิช. (2551). ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยา
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.

- ปึงปอนด์ รักอำนวยกิจ และพิริยะ ผลพิรุฬห์. (2550). *ความสุขกายสบายใจของคนเมือง*. ใน ประชากร และสังคม 2550. วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพื้ง. (บรรณาธิการ). นครปฐม: สำนักพิมพ์ ประชากรและสังคม.
- ชินันต์ บุญเรืองรัตน์. (2551). *ความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุ ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- พระไพศาล วิสาโล. (2555). *ชีวิตสมดุลง*. สมุทรปราการ: ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
- พัชรี คมจักรพันธุ์ และวรรณิ จันทร์สว่าง. (2553). การศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยที่แตกต่างกัน. *วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*, 11(3), 1-12.
- รักษพล สนิทยา และวิราภรณ์ โพธิศิริ. (2554). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดน่าน. ใน การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 3, 16-17 กุมภาพันธ์ 2554. กรุงเทพมหานคร: มปท.
- รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย และเรวดี สุวรรณนพเก้า. (2553). *ความสุขเป็นสากล*. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- สมพร โพรินาม. (2552). ผู้สูงอายุไทยบริบทของจังหวัดมหาสารคาม. *ศรีนครินทร์เวชสาร*, 24(3), 197-205.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำนักงานสถิติพยากรณ์. (2551). *ผู้สูงอายุไทย 2550 มุมมอง/เสียงสะท้อนจากข้อมูลสถิติ*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา วชิรเพชรปราณี. (2553). บทบาทผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวอย่างมีสุขในชุมชนกึ่งเมืองจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา*, 16(1), 50-59.
- อุทัยวรรณ นพรัตน์ (2553). *กิจกรรมนันทนาการผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร: รวิน พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- Colaizzi, P. F. (1978). *Psychological Research as a Phenomenologist Views It*. In R. S. Valle & M. King (Eds.), *Existential Phenomenological Alternatives for Psychology* (pp. 48-71). New York: Oxford University Press.
- Gray, R. S., Rukumnuaykit P., Kittisuksathit, S., & Thongthai V. (2008). Inner Happiness Among Thai Eldery. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 23, 211-224.
- Havighurst, R. J., Neugarten, B. L., & Tobin, S. S. (1963). *Disengagement, personality and life satisfaction in the later years*. In P. F. Hansen (Ed.), *Age with a future* (pp. 419-425). Copenhagen: Munksgaard.
- Holloway, I., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Victoria: Blackwell Science.
- Husserl, E. (1965). *Phenomenology and crisis of philosophy*. New York: Harper Torchbook.

- Ingersoll-Dayton, B., Kespichayawattana, J., & Saengtienchai, C. (2004). Measuring psychological Well-Being: Insights from Thai Elders, *The Gerontologist*, 44, 596-604.
- Jendreck, M. P. (1993). Grandparents who parent their grandchildren: Effects of lifestyle. *Journal of Marriage and Family*, 55, 609-621.

The Lived Experience of Living in Skipped-Generation Household among Southern Thai Elders*

Patcharee Komjakraphan** Wannee Chansawang***

Abstract

This phenomenological study explored the experiences of Thai elders who were living in a skipped generation household in Southern part of Thailand. A purposive sampling technique was used to recruit the participants. In-depth interview using semi-structured interviews guideline conducted with 17 older adults. Husserlian phenomenological research design was adopted to proceed inductively and to derive meanings from the elders' experiences. The method of analysis described by Colaizzi (1978) was utilized to provide a rich description of the essential structure of the phenomena.

Data analysis identified the main themes, "living in a skipped-generation household". Six sub-themes emerging under the themes were 1) meaning of living in a skipped-generation household which composed of a negative meanings such as live the tough life, become a parent again, and no one good to me while the positive meaning was not lonely anymore. 2) Cause of living in the skipped-generation household come from broken families issues, drug addicts, and death of parents. 3) Duty in the family which composed of raising grandchildren, managing household chores, and earning daily living income. 4) Social activity such as attending cultural activities with their neighbor such as to give alms and to maintain religious commandment. 5) Feelings toward the living arrangements which mixed between good and bad feelings. 6) Supporting benefits for living in the three generation household composed of two factors which were internal factors and external factors.

* This research was supported by Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand.

** Assistant Professor, Faculty of Nursing, Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand.

*** Associate Professor, Faculty of Nursing, Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand.

The result showed that the elders who raised their grandchildren in the skipped-generation households were likely to report low quality of life. They need help and support from community and society. The local government should take on responsibility for developing policies to increase employment participation of older worker who live in rural areas and provide variety of services for the elders in need. In addition, the result of this study would be useful for one who is involved in community health care services.

Keywords: lived experience; maintaining harmony of life; skipped-generation household; phenomenology; southern thai elders